

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ІРИНИ
ЖИЛЕНКО)**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО СТИЛЮ ІРИНИ ЖИЛЕНКО.....	8
1.1. Естетичні і світоглядні засади творчості письменниці.....	8
1.2. Автобіографізм, сповідальність як риси творчого стилю поетеси	12
Висновки до розділу.....	23
РОЗДІЛ II. СВІТ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЖІНОЧОЇ ДУШІ У ЛІРИЦІ ІРИНИ ЖИЛЕНКО.....	25
2.1. Проблема народження «доброго раю» у віршах поетеси.....	25
2.2. Апологія дому як філософія жіночого буття.....	31
2.3. Образ людини як філософія краси.....	45
Висновки до розділу.....	51
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ЛІРИКОЮ ІРИНИ ЖИЛЕНКО.....	55
3.1. Теоретико-методичні аспекти розвитку образного мислення здобувачів освіти засобами художньої літератури	55
3.2. Методика формування образного мислення підлітків у процесі вивчення лірики Ірини Жиленко.....	61
3.3. Підсумки дослідно-експериментальної роботи та інтерпретація її результатів.....	70
Висновки до розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. Творчість Ірини Жиленко – небуденне явище в історії українського шістдесятництва. Доробок письменниці припадає на завершальний етап хрущовської відлиги, що плавно переходила у фазу брежнєвських заморозків. Голос поетеси у контексті шістдесятництва особливо виразний, у своїй творчості вона торкається проблем людської індивідуальності, моралі, духовної краси і неповторності. Світ природи, краса музики, чарівність і неповторність світу промовисто звучать у доробку І. Жиленко. Її творчість увиразнює ознаки «тихої лірики» і постає в національній літературі як наслідок внутрішнього протистояння тоталітарному режиму. Творчий прихід поетки не позначений гучною патетикою, зайвою риторикою та публіцистикою, їй властиве проникливе бачення подій і явищ під кутом зору вдумливого філософа, який у собі синтезує навколишню дійсність.

Ознаки «тихої» лірики проглядаються у ліриці найяскравіших представників покоління І. Жиленко – поетів-шістдесятників В. Базилевського, В. Діденка, В. Забаштанського, П. Засенка, В. Затуливітра, Г. Кириченка, А. Кичинського, В. Коржа, В. Лучука, Б. Мамайсура, П. Мовчана, П. Перебийноса, Л. Талалая, М. Сома, Д. Чередниченка, В. Яринича та ін. і потрактовуються як виклик на несприйняття ідеологічного пресу тоталітарної системи. У віршах поетів нової хвилі відчувається нахил до вишуканості, витонченості переживань, що виявлялося, з одного боку, в акмеїстичній романтизації буденності, а з другого – у творенні часом далекого від реальності екзотичного світу казки, фантазії, мрії.

Актуальність роботи полягає у визначенні місця І. Жиленко в літературному процесі 60-70-х років XX століття, у необхідності осмислення інтимної філософічності, сповідальності, камерності її лірики, у розкритті нового поетичного погляду на світ крізь призму жіночої душі.

Одним із перших на творчість Ірини Жиленко відгукнувся Б. Олійник, написавши післямову до другої збірки поетеси «Автопортрет у червоному» (1971) [41]. У 80-х роках в періодиці з'являються критичні нариси, інтерв'ю з поетесою, на шпальтах періодики друкується її поезія.

В останні десятиліття творчість поетеси досліджували С. Антонішин [2], М. Коцюбинська [30], А. Макаров [35], М. Павленко [44], В. Саєнко [35], В. Сулима [48], Л. Тарнашинська [50], М. Штолько [56], О. Яровий [58]. Проте ґрунтовної систематизації поетичного доробку Ірини Жиленко, об'єднаного образом ліричної героїні в усій її незвичайних іпостасі досі ще немає.

Поезія І. Жиленко особливо надається для формування образного мислення здобувачів освіти. У науковій літературі, зокрема у низці психолого-педагогічних студій, висвітлено основні теоретичні питання, пов'язані з проблемою усебічного розвитку школярів. Учені стверджують, що реалізація творчих здібностей особистості безпосередньо пов'язана зі сприйманням та творенням мистецтва слова, яке, будучи засобом збереження і передачі раціонального та емоційного досвіду людства, вимагає високого рівня сформованості образного мислення.

Формування образного мислення як процесу, спрямованого на глибоке розуміння художнього образу, знаходимо в дослідженнях з естетики, філософії, психології творчості і художнього сприймання.

Однак у масовій шкільній практиці ця проблема розв'язується незадовільно. Причиною цього є недостатнє володіння учителями вмінням знаходити ефективні шляхи до творчого успіху в роботі з мистецтвом слова, створювати нові оригінальні образи, що гальмує розвиток здібностей школярів. Тому продукти творчості здобувачів освіти часто відзначаються стереотипністю.

Зазначена проблема недостатньо опрацьована в теоретичному та методичному аспектах. Особлива актуальність дослідження полягає і в

соціальній потребі формування творчої молоді як основи національного багатства, що зумовило вибір теми дослідження.

Мета роботи – простежити розвиток морально-філософської проблематики, художньої образності в поетичному доробку І. Жиленко та експериментально перевірити ефективність методики формування образного мислення здобувачів освіти засобами поезії.

Мета дослідження зумовила необхідність спрямування основної уваги на виконання таких **завдань**:

- Визначити місце творчого доробку І. Жиленко в літературі 60–70-х років ХХ ст.;
- Простежити особливості розвитку морально-філософської проблематики та художньої образності у віршах поетеси;
- Визначити й охарактеризувати поняття «образне мислення», його педагогічну інтерпретацію в контексті вікових особливостей школярів;
- Опрацювати філософські, естетичні, психолого-педагогічні дослідження з проблеми і виявити основні фактори, які впливають на підвищення рівнів сформованості образного мислення підлітків.

Гіпотеза – формування образного мислення школярів засобами художньої літератури буде ефективним, якщо:

- застосовувати такі методи і прийоми, які забезпечать ефективність процесу формування образного мислення здобувачів освіти;
- формувати в свідомості підлітків їхнє прагнення до успішної самореалізації.

Об'єкт дослідження – поезія зі збірок Ірини Жиленко «Соло на сольфі», «Автопортрет у червоному», «Вікно у сад», «Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна», «Ярмарок чудес», «Останній вуличний шарманщик», «Чайна церемонія», «Пори року» та процес навчально-виховної роботи із школярами на уроках української літератури.

Предметом дослідження є морально-філософська проблематика віршів Ірини Жиленко, образні іпостасі її ліричної героїні та художні засоби

створення образної картини світу й методика формування образного мислення підлітків у процесі ознайомлення із творчістю поетеси.

Для реалізації поставлених завдань використовувалися теоретичні **методи дослідження**: *генеологічний*, який сприятиме визначенню і характеристиці жанрових особливостей лірики І. Жиленко; *біографічний* – для визначення основних джерел творчості письменниці, *психологічний*, що визначатиме мотиви людської поведінки і творчої самореалізації авторки; *наратологічний* метод застосовано до вивчення специфіки образу оповідача в жанрових модифікаціях новелістики письменника. Також у роботі використано емпіричні методи: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний); визначення критеріїв і рівнів сформованості образного мислення; оцінка та порівняльний аналіз художніх рівнів творчих учнівських спроб.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали праці І. Беха «Особистісно-орієнтоване виховання» [4], Н. Волошиної Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури [11], Т. Кудрявцева Проблемне навчання витоти і перспективи [32], О.Потебні «Мова і мислення» [43], Л. Тарнашинської «Автопортрет на зламі двох сторіч. Сезон вічності» [51], Г. Токмань «Методика викладання літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція» [51].

Наукова новизна дипломної роботи полягає у дослідженні особливостей індивідуального стилю поетичної творчості І. Жиленко. Вперше проаналізовано поезію авторки з метою виявлення у ній домінантних мотивів і образів. У роботі простежується еволюція морально-філософської проблематики, художньої образності у творчості поетки й експериментально перевірено ефективність методики формування образного мислення здобувачів освіти засобами поезії.

Практичне значення роботи в тому, що система уроків, яка передбачає інноваційний підхід до вивчення творчості Ірини Жиленко,

сприяє підвищенню рівнів сформованості образного мислення підлітків. Основні положення дипломної роботи можуть бути використані під час читання шкільного курсу української літератури, при підготовці лекційних курсів з історії української літератури XX століття та методики викладання української літератури у середніх класах ЗСО, при написанні системи уроків, присвячених творчості письменниці, при формуванні програм вибіркових дисциплін, факультативних занять.

Апробація результатів дослідження здійснювалась під час проведення педагогічного експерименту в Усть-Чорнянському опорному закладі загальної середньої освіти Усть-Чорнянської селищної ради Тячівського району Закарпатської області. Результати дипломної роботи апробовано на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022 р.).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг дипломної роботи становить 79 с., з них 84 – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Поезія Ірини Жиленко належить до того стильового вектора поетичного шістдесятництва, який в сучасній літературній критиці отримав назву «тихої лірики» і до якого тяжіли поети В. Підпалій, В. Лучук, Б. Нечерда, Н. Кащук та інші. Ці митці пройшли через захоплення японською й французькою поезією, творчістю Є. Плужника, М. Зерова, Б.-І. Антонича. У віршах поетів нової хвилі відчувається нахил до вишуканості, витонченості переживань, що виявлялося, з одного боку, в романтизації буденності, а з другого – у творенні часом далекого від реальності екзотичного світу казки, фантазії, мрії.

Лірика І. Жиленко неголосна, але святкова, її характер інтравертний. Прагнучи подати щоденне існування своєї ліричної героїні як сакралізоване свято, в якому людина є вічною самоцінністю, поетеса звертається до сковородинівської формули – здатності знаходити щастя в його найдрібніших повсякденних виявах.

В поезії І. Жиленко можна виділити декілька іпостасей образу Жінки. Перший – весела господиня Карнавалу, казкарка, фея, найперші співниці якої вигадка й фантазія. Вона є королевою вигадливого ситуаційного світу, в якому одухотворено безліч речей і розказано безліч містичних історій, як у віршах «Підкова», «Жар птиця», «Гном у буфеті». Дитинство є у цих віршах невичерпним джерелом вражень.

Дитяче сприймання як мірило не заданості, дитинний антипрактицизм спричинили поділ світу на людей «ми» і «не ми» у віршах Ірини Жиленко. «Ми» – це люди тонкої душевної організації, «дорослі діти», які не втратили прозорості почуттів та відданості позитивним буттєвим настановам.

Одвічний казковий елемент своєї поезії Ірина Жиленко називає андерсенівським. Ці казкові мотиви є ніби весняною та літньою порами року в житті поетеси. І от коли «смутна межа з весни у літо пройдена», то лірична героїня постає перед печальним образом осінньої пори. Осіння жінка – це її

друга іпостась. Опинившись серед сивих осінніх сутінок, які крають душу ностальгією за «кольоровим», вона здобувається на глибшу вмотивованість своєї казки, створюючи апологію дому як засадничої тривкості жіночого буття. Вірші «Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна», «Осіння пісня», «Літня жінка восени» є яскравим втіленням одвічної жіночої мрії про спокій, рівновагу, стабільність, про світ, у якому не страшно бути. А в «Етюдів з помаранчею» Осіння жінка тихо світиться «в кімнаті стилізовано японській» в образі «жінки в золотому кімоно». Так створюється образ Дому артистично-інтелектуального, антикварні речі якого символізують естетично насичений світ і незалежність від існуючої реальності.

Чорнобильська катастрофа різко похитнула гармонію Дому та жіночого буття в ньому. І. Жиленко розуміла тоді, що науку бути щасливою самотужки не здолати. І у своїх постчорнобильських збірках «Чайна церемонія» та «Вечірка у старій винарні» знову зуміла відіслати читачеві запрошення на воскресаючи свято життя.

Підсумовуючою збіркою І. Жиленко, в якій яскраво представлена приватна територія людини, можна назвати збірку «пори року» (1999). Поетеса створила «пейзажні душі» в усі чотири пори року, в кожній з яких можна бути щасливим, цінуючи і радісні, і печальні миті життя. Головне, щоб на хвилі втоми і зневіри ніколи не припливла ота нестерпна «п'ята пора», в якій «зовсім не було лиця».

У віршах «Великдень. Синій гіацинт», «Сиджу на лаві і лікую стрес», «Багрили редиси і пахнув салат» відчуття миру і злагоди, небесного раю є завжди духовним паростком, що пробивається крізь твердь буднів і цвіте всупереч їм. Сама поетеса вважає себе жінкою з дому, з черги, з грядки, з усіх розламів звичайного людського життя, але життя інтимного. Вона інтимна поетеса не в значенні інтимної лірики, а в тому, що її цікавить окрема людина, її духовний світ.

Створюючи образ Людини на вічному Святі Буття в поемах «Тихе віяння» та «Ілюзіон», І. Жиленко широко використала прийом карнавалізації,

коли малі та великі поняття взаємозаміняються. Тому титани й пророки володіють найнижчим потенціалом людяності, а «маленька людність» – гноми, п'яниці, філософи, паяци, бомжі, – навпаки, є носіями добра, світла, любові. З їх середовища піднімаються генії, до високого Духу яких треба доростати всьому суспільству.

У збірці «Пори року» суєті світу знову протиставлено речі вічні, несуетні – вечірню чайну церемонію, улюблену книжку й музику в Домі, який оберігають, за словами поетеси «душі моєї інтелігенти».

В цілому апологію Дому в поезіях Ірини Жиленко як запоруку щасливого жіночого буття склали казка, країна чудес, чайна церемонія, вечірка у старій винарні, а сам образ Дому набув ознак артистично-інтелігенського, естетично насиченого світу.

Ключові мотиви лірики І. Жиленко належним чином надаються для вивчення проблеми образного мислення на уроках української літератури. Узагальнення педагогічного досвіду засвідчило, що в процесі формування вмінь і навичок здобувачів освіти розуміти і творити новизну художнього образу особливу роль відіграють навчально-виховні ситуації для засвоєння і наслідування ними художнього досвіду, а саме: вироблення навичок власної творчості через заперечення образів-стереотипів.

У роботі визначено основні етапи процесу формування образного мислення здобувачів освіти (підготовчий; освоєння; власне творчий) та фактори, які безпосередньо впливають на цей процес (художня якість навчального матеріалу, творчий потенціал учителя та вміння його професійно активізувати).

Педагогічний експеримент підтвердив, що використання методів та прийомів активізації образного мислення («Кольоровий настрій», взаємоперевірка письмових робіт, «Портрет розповідає», творче читання, евристична бесіда, робота в групах, «Займи позицію», гронування, міні-твір, настанова на пошук нових художніх образів) на уроках формують прагнення до успішної самореалізації шляхом подолання у мисленні

стереотипів сприймання мистецтва слова. З'ясовано, що ефективним у реалізації мети дослідження виявилось застосування такої форми роботи, як «урок-образ». Це дає змогу вчителям і учням підвищити свій творчий потенціал та збагатити художній досвід сприймання і творення образного слова. Експериментальна робота засвідчила, що розроблена система творчих завдань на матеріалі творів І. Жиленко, ефективно впливає на якісні зміни в образному мисленні школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьєв Б. Психологія і проблеми людинознавства: Вибрані психол. праці. Київ, 1996. 384 с.
2. Антонишин С. Свято буття у театрі надії, або запросини на ювілей. *Дзвін*. 2000. № 4. С. 129–135.
3. Баррі П. Вступ до теорії : літературознавство та культурологія / Пітер Баррі / Пер. з англ. О. Погинайко ; наук. ред. Р. Семків. Київ : Смолоскип, 2008. 360 с. (Серія «Пролегомени»).
4. Бех І. Особистісно-орієнтоване виховання: наук.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
5. Брушлинський А. Психологія мислення і проблемне навчання : монографія. Київ : Знання, 1983. 96 с.
6. Василь Стус: Поет і Громадянин. Книга спогадів та роздумів / упоряд. В. Овсієнко. Київ : Кліо, 2013. 684 с.
7. Васьків М. Вивчення ліричного твору у випускному класі ЗОШ та у ВНЗ : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2010. 72 с.
8. Віват Г. Лірика дисидентів в інтертекстуальному полі множинності : монографія. Одеса : ВМФ, 2010. 368 с.
9. Войтун Г. Мистецько-літературні аналогії як засіб підсилення емоційно-естетичного сприйняття художніх образів школярами. *Українська література в загальноосвітній школі*. 1999. № 5. С. 19–28.
10. Волков В. Література як різновид художньої творчості : Кн. для вчителів. Київ : Знання, 1985. 160 с.
11. Волошина Н. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури : монографія. Київ : Рад. школа, 1985. 79 с.
12. Гільбух Ю. Увага: обдаровані діти : монографія. Київ : Знання, 1991. 364 с.
13. Жиленко І. Автопортрет у червоному: Поезія. Київ, 1971. 84 с.

14. Жиленко І. Ілюзіон: Поезія. *Вітчизна*. 1994. № 3-4. С. 2–12.
15. Жиленко І. Вибране: Поезія. Київ : Дніпро, 1990. 324 с.
16. Жиленко І. Євангеліє від ластівки: Поезія . Харків : Фоліо, 2000. 116 с.
17. Жиленко І. За золотими вікнами зірок: Поезія. *Укр. мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях*. 2004. № 2. С. 148–152.
18. Жиленко І. «Не розбийте мій ліхтар». Євангеліє від ластівки: Поезія. Харків : Фоліо, 2000. С. 15–24.
19. Жиленко І. Пори року: Поезія. *Київ*. 1999. 98 с.
20. Жиленко І. Скарби в небесах: Поезія. *Вітчизна*. 1990. № 12. С. 2–8.
21. Жиленко І. Тихе віяння Євангеліє від ластівки: Поезія. Харків : Фоліо, 2000. 500 с.
22. Жиленко І. ...Що в сан господен я заявила любов і доброту: Інтерв'ю. *Україна*. 1990. № 2. С. 8–11.
23. Жиленко І. Номо Feriens : спогади ; передм. М. Коцюбинської. Київ : Смолоскип, 2011. 816 с.
24. Дослідження художніх смаків школярів / Під ред. Є. Квятковського. Київ : Знання, 1974. 160 с.
25. Коваленко В. Повторюючи шлях уяви, думки, почуття... *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. № 2. С. 55–60.
26. Коваленко В. Шляхи пошуку новизни художнього образу: Матеріали міжнародної наук. конференції «Формування образного мислення обдарованих учнів», (Тернопіль, 13-15 жовтня, 2003 р.) / М-во освіти і науки України. Тернопіль, 2003. С. 34–39.
27. Коваленко В. Етапи формування образного мислення в літературно обдарованих учнів. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. № 2. С. 56–60.
28. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
29. Костюк Г. Питання психології творчості. Київ : Рад. школа, 1959. С. 34–117.

30. Коцюбинська М. Вікно у сад: «Вибране Ірини Жиленко». *Мої обрії* : В 2-х т. Київ : Дух і літера, 2004. Т. 2. Київ, 2004. С. 230–237.
31. Крутецький В. Основи педагогічної діяльності : монографія. Київ : Рад. школа, 1972. 265 с.
32. Кудрявцев Т. Проблемне навчання витоти і перспективи : монографія. Київ : Школа, 1991. 80 с.
33. Лейтес Н. Розумові здібності і вік : монографія. Київ : Рад. школа, 1971. С. 24–36.
34. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с.
35. Макаров А. Золота свіча на підвіконні. *Жиленко І. Євангеліє від ластівки: Поезія*. Харків: Фоліо, 2000. С. 5–14.
36. Матюшкін А. Проблемні ситуації в навчанні : монографія. Київ : Знання, 1972. 208 с.
37. Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. Харків : Права людини, 2006. Т. 1 : Україна, ч. 2. 504 с.
38. Моренець В. На відстані серця : літ.-критич. статті, нариси, есе. Київ : Рад. письменник, 1996. 240 с.
39. Наєнко М. Українське літературознавство: школи, напрями, тенденції. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 320 с.
40. Наєнко М. Шістдесятництво: в історії і в сучасності. *Літературна Україна*. 2008. 7 серп. С. 5; 14 серп. С. 5; 21 серп. С. 5; 28 серп. С. 5; 4 верес. С. 5; 11 верес. С. 5.
41. Олійник Б. Поетичний пошук. *Жиленко І. Автопортрет у червоному*. Київ, 1971. С. 98–101.
42. Обертас О. Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х). ; передм. М. Коцюбинської ; післям. О. Зінкевича. Київ : Смолоскип, 2010. 300 с.
43. Потебня А. Мысль и язык : монографія. Київ : СИНТО, 1993. 184 с.

44. Павленко М. Бокал сонця від Ірини Жиленко. URL: <http://litakcent.com/2011/02/04>
45. Саєнко В. Два береги ріки творчості Ірини Жиленко: Сучасна поезія і проза. *Українська мова і література*. 2001. 14 число. С. 2–4.
46. Ситченко А. Проблеми розвивального навчання літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 1. С. 9–14.
47. Ситченко А. Формування в підлітків пообразного аналізу художнього твору (5-6 кл.). *Українська література у загальноосвітній школі*. 2004. № 3. С. 12–16.
48. Сулима В. «Жила я просто, ясно, тихо...». *Дивослово*. 2011. № 4. С. 49–56.
49. Таран Л. Кристалізація ідеалу. Розвиток морально-етичної проблематики у творчості Ірини Жиленко. *Вітчизна*. 1984. № 6. С. 192–196.
50. Тарнашинська Л. Автопортрет на зламі двох сторіч. Сезон вічності. Літературно-критичні тексти. Париж-Львів-Цвікау : Зерна, 2001. С. 18–23.
51. Токмань Г. Методика викладання літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція : монографія. Київ : Міленіум, 2002. 318 с.
52. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи. Київ : Ірпінь, 2018. 201 с.
53. Усатий А. Уміння сприймати й осмислювати художній твір. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. № 6. С. 24–26.
54. Франко І. Із секретів поетичної творчості. Твори : у 20-ти т. Київ : Рад. школа, 1979. Т. 17. Київ : Наукова думка, 1979. 315 с.
55. Шевельов (Шерех) Ю. Я – мене – мені... (і довкруги) : у 2 т. / Юрій Шевельов (Шерех). Харків ; Нью-Йорк : Березіль ; Вид-во М. П. Коць, 2001. Т. 1 : В Україні. 428 с.; Т. 2 : В Європі. 304 с.

- 56.Штолько М. Особливості циклізації в поезії І. Жиленко. *Історико-літературний журнал*. 2010. № 17. С. 243–256.
57. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації : монографія. Ніжин : Гідромакс, 2009. 508 с.
58. Яровий О. Сміслові контури поезії Ірини Жиленко. *Слово і час*. 2000. № 10. С. 45–48.
- 59.Яценко М. Від редактора. *Розвиток жанрів в українській літературі XIX – початку XX ст.* Київ : Наукова думка, 1986.295 с. С. 3–5.
- 60.Яценко М. М.І. Костомаров – фольклорист і літературознавець. *Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства* Київ : Основи, 1994. С. 5–43.